

Öğretmenlerin Sendikalara Üye Olma Durumlarını Etkileyen Etmenlerin Profili

Ruhi SARP KAYA*

Giriş

Bir toplumun gelişmişlik düzeyiyle, o toplumun eğitim sistemi arasında anlamlı bir ilişki olduğu bilinmektedir. Kültürel, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın temelini eğitim olduğu görüşü gün geçtikçe daha da artmaktadır.

Çünkü, ekonomik büyüme, sosyal değişme ve siyasal gelişme temelde bir davranış değişikliği sorunudur. Gerçekten de insan davranışı, eğitim yoluyla günün gereksinimlerine uygun değiştirilmedikçe ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmenin başarıya ulaşması olanaksızdır. Kısacası eğitim, bireyi geliştirdiği kadar, ülkenin kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmasını gerçekleştirdiği için güçlü bir araç olarak kabul edilmektedir (Başaran 1992: 24; Kaya, 1993: 1).

Ülke kalkınmasında kilit role sahip eğitimin kalbi de öğretmenlerdir. Bu anlamda, öğretmenlik mesleği, toplumun ilerlemesinde önemli bir role sahiptir. Bu rol, ülkemizde Cumhuriyetin kuruluş yıllarında çok iyi kavranmış ve özellikle Atatürk, öğretmenleri maddi ve manevi yönden sürekli desteklemiştir (Sarpkaya, 2003: 3-9). Ancak bu

* Dr. , Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği ABD

destek, 1950'li yıllardan sonra hızla azalmaya başlamıştır. Bu durum, eğitim sistemimizin istikrarlı bir biçimde büyümesini de engellemiştir. Eğitim sistemimiz ve dolayısıyla öğretmenlik mesleği iktidar sahiplerinin dünya görüşlerine göre her dönem yeniden biçimlendirilmeye çalışılmıştır (Balcı; 1993: 498; Güneş ve Güneş 2003).

Eğitim sistemimizin ve öğretmenlik mesleğinin çağın koşullarına göre yenileşebilmesi, gelişebilmesi için bireysel çabalar önemli olmakla birlikte yeterli ve etkili değildir. Öğretmenlerin eğitim sorunlarının çözümüne tek başlarına kalkışmaları durumunda çeşitli cezalara çarptırıldıkları ve özellikle sürgüne gönderildikleri çok sık görülen bir gerçektir. Gerçi örgütlenme durumunda da öğretmenler benzer cezalarla karşılaşabilmektedirler (Aksoy, 1975; EĞİTİM-SEN, 2003). Ancak bu durumda, kendilerine maddi ve manevi alanda sahip çıkacak bir örgütleri (Sendika ya da dernek) vardır. Bu bağlamda öğretmenlerin ülkemizin geleceğinde söz sahibi olabilmeleri için seslerinin en gür çıktığı dönemler arkalarında sendikalarının ve derneklerinin olduğu dönemler olmuştur

(Altunya, 1996; Baykurt, 2000). Bu nedenle öğretmenler, ülke yönetiminde söz sahibi olmak için sendikal etkinliklerini, sağlam temeller üzerine oturtmak zorundadırlar.

Öğretmenlerimiz, örgütlenme gereksinimini yaklaşık yüz yıldır dile getirmekte ve uygulamaya koymaktadırlar. Bilinen ilk öğretmen örgütü, 1908'de kurulan Encümeni Muallimin' dir. Ancak 1965 yılına gelinceye kadar öğretmenler, genelde dernekler etrafında örgütlenmişler, yasal engeller yüzünden sendika kuramamışlardır. İlk öğretmen sendikası, 10.07.1965'te Türkiye Öğretmen Sendikası (TÖS) adıyla kurulmuştur. Ardından Türkiye İlkokul Öğretmenleri Sendikası (İLK-SEN) kurulmuştur. Bu iki sendikanın 1969'da "Büyük Öğretmen Boykotu" adıyla yaptığı genel grev Türkiye'nin en önemli grevlerindedir. Öğretmen sendikaları, 12 Mart 1971 darbesinin ardından kapatılmış ve öğretmenlerle birlikte tüm memurların sendikalaşması yasaklanmıştır. Bu durum, 1990'da Eğitim-İş'in kuruluşuna kadar sürer (Baykurt, 2000; Gerşil, 1997; Koç, 1992: 33).

Bu arada öğretmenler örgütlenmelerini yine dernekler aracılığıyla gerçekleştirirler. TÖS'ün kurucu ve üyelerinden bazılarının da içinde yer aldığı bir grup, Tüm Eğitim ve Öğretim Emekçileri Birleşme ve Dayanışma Derneğini (TÖB-DER) kurarlar. TÖB-DER, 1980 darbesinden sonra kapatıldı. 1986'da sekiz öğretmenin öncülüğün-

de ABECE dergisi çıkarıldı. Bu derginin etrafında toplananlar, Eğitimciler Derneğini (Eğit-Der), Eğit-Der'in üyeleri de, 28 Mayıs 1990'da Eğitim-İş Kolu Kamu Görevlileri Sendikası'nı kurarlar. 13 Kasım 1990'da da Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (EĞİT-SEN) kuruldu. Bu iki sendika daha sonra 1995'te Eğitim-Sen adı altında birleşir. Bugün ülkemizde Eğitim-Sen, Türk Eğitim-Sen ve Eğitim-Bir gibi farklı ideolojik yönelimlere sahip öğretmen sendikaları vardır (Altunya, 1998, 479-483).

Görüldüğü gibi sendikal örgütlenme düşüncesi Türkiye'de zorlu bir süreçten geçmiştir. Çünkü örgütlenme, düzene bir çeşit karşı çıkma, kapitalizmin emeği sömürmesine meydan okumadır. Eğer bireysel mücadeleye devam edilirse, başarısızlık kaçınılmazdır. Çünkü sistem olayların ve olguların çıplak gözle görülmesini engelleyerek, yalnızca kendisini ayakta tutacak bilgilerin geniş kitlelere ulaşmasına izin veriyor. Sistem bu amaca ulaşmak için bireye, basılı ve görsel basın aracılığıyla yanıltıcı bilgileri sunmakta; böylece bireyi, sistemin aslında kendi çıkarlarının tersine işlediğini göremeyecek duruma getirmektedir. İşte bu noktada örgütlenmek, hak ve talepleri elde edebilmenin ve koruyabilmenin en akılluca yolu olarak, gözükmemektedir (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 34-38; Işık, 1995: 20).

Kapitalizmin bireyleri atomize ederek yalnızlaştırmasında ve her konuda başkalarına bağımlı hale getirmesinde eğitimden yararlandığı bir gerçektir. Öğretmenlerin, ayakları üzerinde durabilen ve sorgulayan bireyler yetiştirmesi kapitalizmin bu çabasına örgütlü bir biçimde karşı çıkmasıyla olanaklıdır (Ergün, 1987; Kızılcelik, 2002: 12-29; Tanilli, 1986).

Çağdaş bir ülke yaratmada öğretmen örgütlerinin rolü büyüktür. Bu durumda sendikalara üye olan veya olmayan öğretmenlerin bir profilini çıkarmak, hem öğretmenlere hem de sendikalara ışık tutacaktır. Ülkemizde öğretmenlerin, sendikalara üye olma durumlarını etkileyen etmenleri araştıran bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak genel olarak öğretmen profilini araştıran sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Gök ve Okçabol'un (1998) "Öğretmen Profili Araştırma Raporu" bunlardan birisidir. Bu çalışmada yazarlar, öğretmenlerin nüfus bilim özellikleri (Yaş, cinsiyet, okul, kitap okuma vb), kendileriyle, öğrencilerle, okulla, eğitim sistemiyle ve toplumsal sorunlarla ilgili kimi durumları nasıl değerlendirdikleri, okula ve eğitim sistemine yönelik kimi önerilere ne derece katıldıkları vb. üzerinde durmuşlardır.

Problem Cümlesi

Öğretmenlerin sendikalara üye olma durumunu etkileyen etmenler nelerdir?

Alt Problemler

1. Kişisel değişkenler(Cinsiyet, kıdem, mezuniyet, dal, ceza alma durumu, okul kademesi, tüzük ve kitap okuma, eşin çalışması), sendikalara üye olma durumunu nasıl etkilemektedir? Gözlenen farklar anlamlı mıdır?
2. Sendikasız öğretmenler, hangi sendikalara üye olmak istemektedirler?
3. Bir sendikaya üye olan öğretmenler, bu sendikaya niçin üye olmaktadırlar?
4. Bir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin (sendikasız) üye olmama nedenleri nelerdir?
5. Öğretmenler, sendikal etkinliklere hangi sıklıkla katılmayı düşünmektedirler?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada, tarama modeli yaklaşımı benimsenmiştir. Tarama yapılırken anlık durum saptaması tekniği kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2001-2002 öğretim yılında, Manisa Merkez ilçedeki resmi ortaöğretim ve ilköğretim okullarında görev yapan 1814 öğretmen oluşturmaktadır.

Evrenden örneklem alma işleminde, oranlı elaman örnekleme yaklaşımı izlenmiştir. Bunun için araştırma evreninde kaynak gruplar iki alt evren (ilköğretim-ortaöğretim öğretmenleri) olarak düşünülmüş ve sonra bu iki alt evrenden eleman örnekleme yöntemine gidilmiştir. Sonuçta örneklem, 181 ilköğretim, 208 ortaöğretim öğretmeni olmak üzere toplam 389 öğretmenden oluşmuştur.

Veri Toplama Aracı

Erdem'in (1996) "İlkokul öğretmenlerinin ve yöneticilerinin eğitim sendikalarından beklentileri" adlı ölçeği, hem ilköğretim hem de ortaöğretim öğretmenlerine uyarlanmıştır. Böylece Erdem'in ölçeği temel alınarak "Öğretmenlerin Eğitim Sendikalarına İlişkin Beklentileri Ölçeği" geliştirilmiştir. Bu ölçek, yanıtlayıcılara seslenen, ölçeğin

amacının, içeriğinin, nasıl yanıtlanacağıının yer aldığı yönergenin dışında, iki bölümden oluşmaktadır. Bu makalede, ölçeğin birinci kısmında yer alan ve yazar tarafından geliştirilen Likert, açık uçlu ve sınıflamalı sorular aracılığıyla elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu makalede, ölçeğin ikinci bölümünde yer alan ve öğretmenlerin sendikal beklentilerini belirlemeyi amaçlayan Likert tipi sorulardan elde edilen veriler kullanılmamıştır.

Ölçeğin Uygulanması

Önceden saptanan okullarda ölçek, 12/01/2002'de uygulanmaya başlanmıştır. Örnekleme alınan okullara toplam 750 ölçek dağıtılmıştır. Dağıtılan ölçeklerin 450'si geri dönmüştür. Geri dönen bu ölçeklerin 46 tanesi eksik ya da özensiz doldurulduğu için iptal edilmiş, değerlendirmeye alınmamıştır. 15 ölçek ise boş olarak geri dönmüştür. Sonuçta 389 ölçek değerlendirmeye alınmıştır. Öğretmenlerden ölçeği almak istemeyenler hiç zorlanmamıştır. Ölçekler dağıtılırken öğretmenlere ölçeğin içeriği ve yanıtlama biçimi hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır. Ölçeklerin toplanma işlemi, 20/04/2002' de bitirilmiştir.

Verilerin Çözümlemesinde Kullanılan İstatistiksel Teknikler

Bu araştırmada frekans, yüzde, ortalama, standart sapma, Ki-Kare analizi testi kullanılmıştır. Anlamlılık testlerinin hepsinde alfa değeri $\alpha=.05$ düzeyinde kabul edilmiştir. Araştırma verilerinin çözümlemesinde, SPSS istatistik paket programı kullanılmıştır.

Bulgular

Aşağıda anket aracılığıyla elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Aşağıda çizelgede 1'de cinsiyete göre sendikalara üye olma durumuna ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 1. Cinsiyete göre sendikalara üyelik durumuna ilişkin frekans, yüzde ve Ki-kare testi sonuçları

Cinsiyet		Eğitim-Sen	Türk Eğitim-Sen	Hiçbiri	Toplam	χ^2
Kadın	f	72	6	85	163	31,533*
	%	44,2	3,7	52,1	100,0	
Erkek	f	95	53	78	226	
	%	42,0	23,5	34,5	100,0	
Toplam	f	167	59	163	389	
	%	42,9	15,2	41,9	100,0	

*p<.05 Sd=2

Çizelge 1'e göre kadınların %44,2'si Eğitim-Sen'e, % 3,7'si Türk Eğitim-Sen'e üye iken, %52,1'i ise hiçbir sendikaya üye değildir. Erkeklerin % 42'si Eğitim-Sen'e, %23,5'i Türk Eğitim-Sen'e üyedir. Erkeklerin %34,5'i ise hiçbir sendikaya üye değildir. Kadın öğretmenlerin çoğunluğu (%44,2) Eğitim-Sen'e üye oldukları görülmektedir. Hiçbir sendikaya üye olmayan kadınların (%52,1) erkek öğretmenlerden (%34,5) daha çok olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre sendikalara üyelikte gözlenen bu farkın anlamlı olduğu bulunmuştur ($X^2=31.533$, Sd: 2 P<.05).

Çizelge 2 Kıdeme göre sendikalara üyelik durumuna ilişkin frekans, yüzde ve Ki-kare testi sonuçları

Kıdem		Eğitim-Sen	Türk Eğitim-Sen	Hiçbiri	Toplam	χ^2
0-5 yıl	f	17	3	31	51	20,509*
	%	33,3	5,9	60,8	100,0	
6-10 yıl	f	23	8	34	65	
	%	35,4	12,3	52,3	100,0	
11-15 yıl	f	26	7	25	58	
	%	44,8	12,1	43,1	100,0	
16-20 yıl	f	33	15	31	79	
	%	41,8	19,0	39,2	100,0	
21-25 yıl	f	52	22	34	108	
	%	48,1	20,4	31,5	100,0	
26 yıl ve yukarı	f	16	4	8	28	
	%	57,1	14,3	28,6	100,0	
Toplam	f	167	59	163	389	
	%	42,9	15,2	41,9	100,0	

*p<.05 Sd=10

Çizelge 2 incelendiğinde, öğretmenlerin kıdemi 5 yıl ve daha az olanların % 33,3'ü, 6-10 yıl olanların %35,4'ü, 11-15 yıl olanların %44,8'i,16-20 yıl olanların %41,8'i,

21-25 yıl olanların %48,1'i, 25 yıl ve daha yukarı olanların ise %57,1'i Eğitim-Sen'e üyedir. Eğitim-Sen'e üye öğretmenlerin oranı, genel olarak kıdem yılı arttıkça yükselmektedir.

Çizelge 2'de öğretmenlerin kıdemleri 5 yıl ve daha az olanların %5,9'u, 6-10 yıl olanların 12,3'ü, 11-15 yıl olanların %12,1'i, 16-20 yıl olanların 19,0'ı, 20-25 yıl olanların %20,4'ü, 25 yıl ve yukarı olanların ise %14,3'ü Türk Eğitim-Sen'e üyedirler. Türk Eğitim-Sen'e üye öğretmenlerin oranı da kıdem yılı arttıkça yükselmekte, azaldıkça da düşmektedir.

Öğretmenlerin kıdemlerine göre sendikalara üye olma durumlarında gözlenen bu farklılığın anlamlı olduğu bulunmuştur ($X^2=20,509$, Sd: 10 $P<.05$).

Çizelge 3 Mezun olunan okula göre sendikalara üyelik durumuna ilişkin frekans, yüzde ve Ki-kare testi sonuçları

Mezun Olunan Okul		Eğitim-Sen	Türk Eğitim-Sen	Hiçbiri	Toplam	x^2
Açık Öğretim (Ön Lisans)	f	23	4	14	41	16,668
	%	56,1	9,8	34,1	100,0	
Eğitim Enstitüsü	f	47	17	35	99	
	%	47,5	17,2	35,4	100,0	
Yüksek Öğretmen Okulu	f	12	9	9	30	
	%	40,0	30,0	30,0	100,0	
Eğitim Fakültesi	f	59	15	63	137	
	%	43,1	10,9	46,0	100,0	
Diğer (Fen-Edebiyat Fak., İlahiyat fak. vb.)	f	26	14	42	82	
	%	31,7	17,1	51,2	100,0	
Toplam	f	167	59	163	389	
	%	42,9	15,2	41,9	100,0	

* $p<.05$ Sd=8

Çizelge 3 incelendiğinde, Açık öğretim Fakültesi (Lisans tamamlama) mezunu öğretmenlerin %56,1'i Eğitim-Sen'e, %9,8'i Türk Eğitim-Sen'e üyedir. %34,1'i ise hiçbir sendikaya üye değildir. Eğitim Enstitüsü mezunlarının %47,5'i Eğitim-Sen'e, %17,2'si Türk Eğitim-Sen'e üyeyken; %35,4'ü ise hiçbir sendikaya üye değildir. Yüksek Öğretmen Okulu mezunlarının %40,2'si, Eğitim-Sen'e, %30,0 Türk Eğitim-Sen'e üyedir. Hiçbir sendikaya üye olmayan öğretmenler ise %30'dur. Eğitim Fakültesi mezunlarının %43,1'i Eğitim-Sen'e, %10,9'u Türk Eğitim-Sen'e üyedirler. Eğitim Fakültesi mezunlarının %46,0'ı hiçbir sendikaya üye değildirler. Diğer okullardan mezun

öğretmenlerin %31,7'si Eğitim-Sen'e, %17,1'i Türk Eğitim-Sen'e üyedirler. %51,2'si hiçbir sendikaya üye değildirler. Açık Öğretim Fakültesi ve Eğitim Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin ağırlıklı olarak Eğitim-Sen'e üye oldukları görülmektedir. Eğitim Fakültesi (%46) ve diğer okullardan (%51,2) mezun olanların çoğunluğunun hiçbir sendikaya üye olmadıkları görülmektedir.

Öğretmenlerin mezun oldukları okullara göre sendikalara üyelik durumlarında gözlenen bu farklılığın anlamlı olduğu bulunmuştur ($X^2=16,668$, Sd: 8 $P<.05$).

Çizelge 4 Öğretmenlerin dallarına göre sendikalara üyelik durumuna ilişkin frekans, yüzde ve Ki-kare testi sonuçları

Öğretmenlerin Dalları		Eğitim-Sen	Türk Eğitim-Sen	Hiçbiri	Toplam	x^2
Sosyal Bilimler	f	63	20	51	134	16,067*
	%	47,0	14,9	38,1	100,0	
Sınıf Öğretmenliği	f	53	13	39	105	
	%	50,5	12,4	37,1	100,0	
Meslek Öğretmenliği	f	14	13	20	47	
	%	29,8	27,7	42,6	100,0	
Fen Bilgisi Öğretmenliği	f	20	10	34	64	
	%	31,3	15,6	53,1	100,0	
Yabancı Dil Öğretmenliği	f	17	3	19	39	
	%	43,6	7,7	48,7	100,0	
Toplam	f	167	59	163	389	
	%	42,9	15,2	41,9	100,0	

* $p<.05$ Sd=8

Çizelge 4 incelendiğinde, sosyal bilimler dalındaki öğretmenlerin %47,0'ı Eğitim-Sen'e, %14,9'u Türk Eğitim-Sen'e üyedir. Bu öğretmenlerin %38,1'i ise hiçbir sendikaya üye değildir. Sosyal bilimler dalındaki öğretmenlerin ağırlıklı olarak Eğitim-Sen'e üye oldukları görülmektedir. Sınıf öğretmenliği dalındaki öğretmenlerin %50,5'i Eğitim-Sen'e, %12,4'ü Türk Eğitim-Sen'e üyeyken, %37,1'i hiçbir sendikaya üye değildir. Meslek bilgisi öğretmenlerinin %29,8'i Eğitim-Sen'e, %27,7'si Türk Eğitim-Sen'e üyedir. Bu öğretmenlerin %42,6'sı hiçbir sendikaya üye değildir. Fen bilgisi öğretmenlerinin %31,3'ü Eğitim-Sen'e, %15,6'sı Türk Eğitim-Sen'e üyeyken %53,1'i hiçbir sendikaya üye değildirler. Yabancı dil öğretmenlerinin %43,6'sı Eğitim-Sen'e, %7,7'si Türk Eğitim-Sen'e üyedir. Yabancı dil öğretmenlerin %48,7'si hiçbir sendikaya üye değildir. Sosyal bilimler ve sınıf öğretmenliği mezunu öğretmenlerin ağırlıklı olarak Eğitim-Sen'e üye oldukları görülmektedir. Meslek bilgisi, fen bilgisi ve yabancı

dil öğretmenleri arasında hiçbir sendikaya üye olmama oranının diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 4'te öğretmenlerin dallarına göre sendikalara üyelik durumlarında gözlenen bu farklılığın anlamlı olduğu bulunmuştur ($X^2=16,067$, Sd: 8 $P<.05$).

Çizelge 5. Ceza alıp almamaya göre sendikalara üyelik durumuna ilişkin frekans, yüzde ve Ki-kare testi sonuçları

Ceza Durumu		Eğitim-Sen	Türk Eğitim-Sen	Hiçbiri	Toplam	x^2
Ceza Alanlar	f	40	10	11	61	18,549
	%	65,6	16,4	18,0	100,0	
Ceza Almayanlar	f	127	49	152	328	
	%	38,7	14,9	46,3	100,0	
Toplam	f	167	59	163	389	
	%	42,9	15,2	41,9	100,0	

* $p<.05$ Sd=2

Çizelge 5 incelendiğinde, ceza alanların %65,6'si Eğitim-Sen'e, % 16,4'ü Türk Eğitim-Sen'e üye oldukları görülmektedir. Ceza alanların %18'si ise hiçbir sendikaya üye değildir. Ceza almayanların % 38,7'si Eğitim-Sen'e, %14,9'u Türk Eğitim-Sen'e üyedirler. Ceza almayanların % 46,3'ü ise hiçbir sendikaya üye değildirler. Ceza alan öğretmenlerin çoğunluğunun Eğitim-Sen'e (%65,6) üye oldukları görülmektedir. Öğretmenlerin sendikal etkinliklerinden dolayı ceza alıp almamalarına göre sendikalara üyelik durumlarında gözlenen bu farklılığın anlamlı olduğu bulunmuştur ($X^2=18,549$, Sd: 2 $P<.05$).

Çizelge 6. Okul kademesine göre sendikalara üyelik durumuna ilişkin frekans, yüzde ve Ki-kare testi sonuçları

Okul Kademesi		Eğitim-Sen	Türk Eğitim-Sen	Hiçbiri	Toplam	x^2
İlköğretim I.Kademe	f	55	13	38	106	7,337
	%	51,9	12,3	35,8	100,0	
İlköğretim II.Kademe	f	31	8	36	75	
	%	41,3	10,7	48,0	100,0	
Ortaöğretim	f	81	38	89	208	
	%	38,9	18,3	42,8	100,0	
Toplam	f	167	59	163	389	
	%	42,9	15,2	41,9	100,0	

* $p>.05$ Sd=4

Çizelge 6'ya göre, ilköğretim birinci kademe öğretmenlerinin çoğunluğu (%51,9) Eğitim-Sen'e üye iken, ikinci kademe öğretmenlerinin çoğunluğu ($X=48,0$) ise hiçbir

sendikaya üye değildir. Orta öğretim öğretmenlerinin çoğunluğu (%42,8) ise, hiçbir sendikaya üye değildir. Okul kademesine göre öğretmenlerin sendikalara üye olma durumlarına ilişkin bu farklılıklar anlamlı bulunmamıştır. ($X^2=7,337$, Sd: 4 $P>.05$). Başka bir deyişle öğretmenlerin çalıştıkları okul kademesi ile sendikalara üye olma durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Çizelge 7 Bir sendikaya üye öğretmenlerin sendika tüzüğünü okumaya ilişkin frekans, yüzde sonuçları

Sendikalar		Evet	Hayır	Toplam
Eğitim-Sen	f	109	58	167
	%	65,3	34,7	100,0
Türk Eğitim-Sen	f	42	17	59
	%	71,2	28,8	100,0
Toplam	f	151	75	226
	%	66,8	33,2	100,0

Çizelge 7 incelendiğinde, Eğitim-Sen'e üye öğretmenlerin %65,3'ü, okudukları görülür. Türk Eğitim-Senli öğretmenlerin, Eğitim-Senli öğretmenlere göre daha çok tüzüklerini okudukları görülmektedir.

Çizelge 8. Kitap okuma sıklığına göre öğretmenlerin sendikalara üye olma durumlarına ilişkin frekans, yüzde ve Ki-kare testi sonuçları

Sendikalara Üye Olma Durumu		Evet	Hayır	Toplam	x^2
Eğitim-Sen	f	110	57	167	2,633*
	%	65,9	34,1	100,0	
Türk Eğitim-Sen	f	41	18	59	
	%	69,5	30,5	100,0	
Sendikasız	f	120	42	162	
	%	74,1	25,9	100,0	
Toplam	f	271	117	388	
	%	69,8	30,2	100,0	

* $p>.05$ Sd=2

Çizelge 8 incelendiğinde Eğitim-Sen'e üye öğretmenlerin %65,9'u, Türk Eğitim-Senlilerin %69,5'i ve sendikasız öğretmenlerin %74,1'i son bir ay içinde ders kitapları dışında bir kitap okuduklarını belirtmişlerdir. Sendikasız öğretmenlerin, sendikalılardan daha çok okudukları gözlenmektedir. Ancak öğretmenlerin sendikalara üyelik durumlarına göre kitap okuma konusundaki yanıtları arasında gözlenen bu farklılık anlamlı bulunmamıştır.

Çizelge 9. Eşlerinin ücretli bir işte çalışıp çalışmadıklarına göre öğretmenlerin sendi kalara üye olma durumlarına ilişkin frekans, yüzde ve Ki-kare testi sonuçları

Sendikalara Üye Olma Durumu		Evet	Hayır	Toplam	χ^2
Eğitim-Sen	f	107	60	167	,423*
	%	64,1	35,9	100,0	
Türk Eğitim-Sen	f	35	24	59	
	%	59,3	40,7	100,0	
Sendikasız	f	102	61	163	
	%	62,6	37,4	100,0	
Toplam	f	244	145	389	
	%	62,7	37,3	100,0	

* $p > .05$ Sd=2

Çizelge 9 incelendiğinde Eğitim-Senli öğretmenlerin %64,1'nin, Türk Eğitim-Senli öğretmenlerin %59,3'nün ve sendikasız öğretmenlerin %62,6'sının eşi ücretli bir işte çalışmaktadır. Eşlerinin ücretli bir işte çalışması bakımından Eğitim-Senli öğretmenlerin daha çok olduğu gözlenmektedir. Ancak öğretmenlerin sendikalara üyelik durumlarına göre eşlerinin ücretli bir işte çalışması konusundaki gözlenen bu farklılık anlamlı değildir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Aşağıda çizelge 10'da herhangi bir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin hangi sendikalara üye olmak istediklerine ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır.

Çizelge 10. Hiçbir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin hangi sendikaya üye olmak istediklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Üye Olunmak İstenen Sendika	f	%
Hiçbirine	130	79,7
Eğitim-Sen'e	20	12,3
Türk Eğitim-Sen'e	12	7,4
Eğitim-Bir'e	1	0,6
Toplam	163	100,0

Çizelge 10 incelendiğinde, sendikasız öğretmenlerin %79,7'sinin hiçbir sendikaya üye olmak istemediği görülmektedir. Sendikasız öğretmenlerin mevcut sendikalardan en çok Eğitim-Sen'i (%12,3), en az ise Eğitim-Bir'i (%0,6) tercih ettikleri görülmektedir. Hiçbir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin sendikalaşmaya sıcak bakmadıkları görülmektedir.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Aşağıda çizelge 11’de bir sendikaya üye olan öğretmenlerin niçin o sendikalara üye olduklarına ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır.

Çizelge 11 Sendikaya üyelik nedenlerinin neler olduğuna ilişkin ortalamalar*

Üyelik Nedenleri	Eğitim-Sen			Türk Eğitim-Sen			Toplam		
	x	N	SS	x	N	SS	x	N	SS
1. Etkinliklerini beğendim için	2,97	167	1,1109	2,83	59	1,101	2,93	226	1,1076
2. Görüşlerini kendime yakın hissettiğim için	3,71	167	1,0883	3,49	59	1,2088	3,65	226	1,1223
3. Arkadaşlarımla etkisiyle	2,04	167	1,1348	2,37	59	1,202	2,12	226	1,1596
4. Sendikaların demokratik yaşamın bir parçası olduğuna inandığım için	4,31	167	1,0569	3,86	59	1,0741	4,19	226	1,0767
5. Maddi çıkarlarımı savunduğu için	2,92	167	1,3398	2,98	59	1,2931	2,94	226	1,3252
6. Mesleki gelişimimi sağladığı için	2,53	167	1,2458	2,53	59	1,1197	2,53	226	1,2117
7. İş güvencemi sağlayacağına inandığım için	3,34	167	1,4004	3,24	59	1,1794	3,31	226	1,3444

*Ortalamalarda ölçüt alınan aralıklar ve anlamları: Hiç etkili değil: 1,00-1,79; Pek etkili değil: 1,80-2,59; Kararsızım: 2,60-3,39 Çok etkili: 3,40-4,19 ; Tümüyle etkili: 4,20-5,00.

Çizelge 11. incelendiğinde, Eğitim-Sen’e üye öğretmenlerin sendikalarına üyelikte “sendikaların demokratik yaşamın bir parçası olduğuna inanmalarının” ($X=4,31$) “tümüyle etkili” olduğunu, Türk Eğitim-Sen’e üye öğretmenler ise “çok etkili” ($X=3,86$) olduğunu düşünmektedirler. Hem Eğitim-Sen ($X=3,71$) hem de Türk Eğitim-Sen’e ($X=3,49$) üye öğretmenler, sendikalarının “görüşlerine kendilerine yakın hissetmelerinin” üyelikte “çok etkili” olduğunu ileri sürmektedirler. Öğretmenlerin sendikaların üyelikte, “maddi çıkarları savunmasının” (Eğitim-Sen $X=2,92$, Türk Eğitim-Sen $X=2,98$) ve “iş güvencesi sağlanmasının” (Eğitim-Sen $X=3,34$, Türk Eğitim-Sen $X=3,24$), ne derece etkili olduğu konusunda “kararsız” oldukları görülmektedir. Öğretmenler, sendikalarına üyelikte “arkadaşlarının etkisini”(Eğitim-Sen $X=2,04$, Türk Eğitim-Sen $X=2,37$) ve “mesleki gelişimi sağlanmasının” (Eğitim-Sen $X=2,53$, Türk Eğitim-Sen $X=2,53$) “pek etkili” neden olarak görmemektedirler.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Aşağıda çizelge 12’de bir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin, niçin üye olmadıklarına ilişkin elde edilen bulgular verilmektedir.

Çizelge 12 Sendikaya üye olmama nedenlerine ilişkin ortalamalar*

Üye Olmama Nedenleri	x	N	SS
1.Sendikaların çalışmalarını beğenmediğim için	2,83	163	1,2303
2.Görüşüme uygun sendika olmadığı için	2,53	163	1,1723
3.Sendikalara üye olmayı tehlikeli bulduğum için	2,39	163	1,2244
4.Sendikal mücadelenin döneminin kapandığına inandığım için	2,31	163	1,1457
5.Örgütlenme düşüncesine kendimi yakın hissetmediğim için	2,32	163	1,2308
6.Bekleyip görmeyi tercih ettiğim için	2,78	163	1,3195
7.Bireysel mücadeleden hoşlandığım için	2,11	163	1,2070
8.Hak mücadelesini gerekli bulmadığım için	1,89	163	1,1547
9.Sendikaların kişisel çıkarlar için kullanıldığına inandığım için	3,56	163	1,2673
10.Mesleki yükselmemi engelleyebileceğinden dolayı	2,38	163	1,3565
11.Geçmişteki sendikal etkinliklerdeki yanlışlıklardan dolayı	3,46	163	1,3619

***Ortalamalarda ölçüt alınan aralıklar ve anlamları:** Hiç etkili değil: 1,00-1,79; Pek etkili değil: 1,80-2,59; Kararsızım: 2,60-3,39, Çok etkili: 3,40-4,19 ; Tümüyle etkili: 4,20-5,00.

Çizelge 12’ye göre, hiçbir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin bu kararlarında “sendikaların kişisel çıkarlar için kullanılmasının” ($X=3,56$) ve “geçmişteki sendikal etkinliklerdeki yanlışlıkların” ($X=3,46$) “çok etkili” olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenler üye olmama nedeni olarak “sendikaların çalışmalarını beğenmeme” ($X=2,83$) ve “bekleyip görmeyi tercih etme” ($X=2,78$) nedenleri konusunda “kararsız” oldukları görülmektedir. Çizelge 12’deki diğer nedenleri sendikalara üye olmamaları konusunda “pek etkili” bulmamaktadırlar.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Aşağıda çizelge 13’te öğretmenlerin sendikal etkinliklerine katılma sıklıklarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 13 Sendikal etkinliklere katılma sıklığına ilişkin ortalamalar*

Sendikal Etkinlikler	Eğitim-Sen			Türk Eğitim-Sen			Sendikasız			Toplam		
	x	N	SS	x	N	SS	x	N	SS	x	N	SS
1. Vizite eylemi	3,12	167	1,2311	2,37	59	1,1126	2,24	163	1,201	2,64	389	1,2701
2. Miting	3,19	167	1,1492	2,88	59	1,2469	2,39	163	1,283	2,80	389	1,2734
3. Yürüyüş	3,34	167	1,0798	2,98	59	1,167	2,42	163	1,3091	2,90	389	1,2652
4. İmza kampanyası	4,23	167	0,918	3,81	59	1,1368	3,28	163	1,278	3,77	389	1,1962
5. Basın açıklaması	3,61	167	1,1346	3,19	59	1,3831	2,54	163	1,4369	3,10	389	1,3943
6. Grev	2,59	167	1,4149	2,20	59	1,4713	1,87	163	1,2077	2,23	389	1,3784
7. Kokart takma	3,88	167	1,2262	3,03	59	1,3257	2,74	163	1,368	3,28	389	1,4047

***Ortalamalarda ölçüt alınan aralıklar ve anlamları:** Hiç bir zaman: 1,00-1,79; Seyrek olarak: 1,80-2,59; Ara sıra: 2,60-3,39; Çoğunlukla: 3,40-4,19; Her zaman: 4,20-5,00.

Eğitim-Sen'e üye öğretmenler, "greve" ($X=2,59$) seyrek olarak, "vizite eylemi" ($X=3,12$), "miting" ($X=3,19$) ve "yürüyüş" ($X=3,34$) etkinliklerine "ara sıra"; "imza kampanyasına" ($X=4,23$) "her zaman"; "basın açıklaması" ($X=3,61$) ve "kokart takma" ($X=3,88$) etkinliklerine ise "çoğunlukla" katılabileceklerini bildirmişlerdir.

Türk Eğitim-Sen'e üye öğretmenler, "vizite eylemi" ($X=2,37$) ve "grev" ($X=2,20$) etkinliklerine "seyrek olarak"; "miting" ($X=2,88$), "yürüyüş" ($X=2,98$), "basın açıklaması" ($x=3,19$) ve "kokart takma" ($x=3,03$) etkinliklerine "ara sıra"; "imza kampanyasına" ($x=3,81$) ise "çoğunlukla" katılabileceklerini belirtmişler.

Sendikasız öğretmenler "kokart takma" ($x=2,74$) ve "imza kampanyası" ($X=3,28$) etkinliklerine "ara sıra", diğer etkinliklere ise "seyrek olarak" katılabileceklerini belirtmişlerdir.

Eğitim-Sen'e üye öğretmenlerin Türk Eğitim-Sen ve sendikasız öğretmenlere göre daha sık sendikal etkinlikleri katılma eğiliminde oldukları gözlenmektedir. Sendikasız öğretmenlerin, sendikal öğretmenlere göre sendikal etkinliklere katılmada daha isteksiz oldukları görülmektedir. Genelde öğretmenlerin kokart takma, imza kampanyası ve basın açıklaması gibi sonuçları açısından öğretmenlere görece pek zararı dokunmayan eylemlere sıcak bakmaktadırlar. Eğitim-Sen'e üye öğretmenlerin dışındaki öğretmenler, vizite eylemi ve grev gibi sonuçta kimi yaptırımların uygulanabileceği etkinliklere ise pek sıcak bakmadıkları gözlenmektedir.

Tartışma

Öğretmenlerin cinsiyetlere göre sendikalara üyelik durumlarına bakıldığında, örneklememizdeki kadın öğretmenlerin %47,9'un erkeklerin ise %65,5'nin bir sendikaya

üye olduğu görülmektedir. Kadınların sendikaya üye olmamaları onların geleneksel rollerinden kaynaklanabilir (Çağlayan, 1994: 341). Nitekim, Türkoğlu'nun (1999) araştırmasında, kadınların sendikaya aktif olarak katılmama nedeni olarak daha çok "ev işi ve çocuk bakımından zaman bulamamak" ve ikinci neden olarak da "sendika içindeki gruplaşmaları onaylamamak" gösterilmiştir.

Kıdeme göre sendikalara üyelik oranı, kıdem arttıkça yükselmekte, azaldıkça da düşmektedir. 5 yıl ve daha az kıdeme sahip öğretmenlerin %60,8 'nin ve 6-10 yıl kıdeme sahip öğretmenlerin ise %52,3'nün hiçbir sendikaya üye olmadıkları görülmektedir. Bu durum mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin deneyimsizliğiyle ve özellikle de 12 Eylül 1980 sonrası topluma dayatılan depolitizasyonla açıklanabilir. Gerçekten de 12 Eylül sonrası sendikalar, dernekler ve siyasi partiler kapatılmış, yönetici ve üyeleri yargılanmıştır. Örgütlenme, bir suç gibi gösterilmiştir. Bu bakış açısı ise giderek gençlerin örgütlenmeye ve siyasete soğuk bakmasına neden olmuştur (Geniş, 1994: 307; Yılmaz, 1997: 53). Bu olgu giderek eğitim sistemine de yansımış 1980 sonrası yetişen kuşaklarda politiklardan uzaklaşma, ülke sorunları üzerine düşünmeme yaygın hale gelmiştir (Tanilli, 1986; Tanör, 1995: 91-102). Özellikle 10 yıl ve daha az kıdeme sahip öğretmenlerin 12 Eylül sonrası eğitim sistemi içinde yetiştiği düşünüldüğünde, sendikalara üye olmaya mesafeli durmaları daha anlaşılabilir olmaktadır.

Öğretmenlerin mezun oldukları okullara göre sendikalara üye olmalarına bakıldığında eğitim fakültesi mezunlarının %46'sının, diğer okullardan mezun olanlarının ise %51,2'sinin hiçbir sendikaya üye olmadıkları görülür. Bu oranlar, ön lisans, eğitim enstitüsü ve yüksek öğretmen okulu mezunlarının sendikalara üye olmama oranlarına göre yüksektir.

Türkiye'nin köklü bir öğretmen yetiştirme geleneği olmasına karşın, istikrarlı ve çağdaş gereksinimlere yanıt veren bir kurumsallaşma oluşmamıştır. Köy Enstitüleri, Öğretmen Okullarının sorgulayıcı, eleştirici, ancak Cumhuriyetin temel niteliklerine sahip çıkan geleneği, Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulları ile birlikte yok olmaya başlamıştır. Eğitim fakültelerinin 1996'daki yeniden yapılandırılmasıyla da bu yokoluş artmış ve Eğitim fakülteleri ülke gerçeklerinden iyice uzaklaşmıştır (İlgaz, 1999; 311-344; Okçabol, 2000). Türkiye'de öğretmenlerin örgütlenmesinde Köy Enstitülü ve bunların görece ardılı olan öğretmen okulu mezunu öğretmenlerin kılavuzluk ettikleri bilinmektedir. Hatta ilk öğretmen sendikası TÖS'ün başkanı F.Baykurt, Gönen Köy Enstitüsü mezunudur (Baykurt, 2000). Örneklememizdeki görece Köy Enstitüsü

geleneği ile yetişen öğretmen okulları (sonradan lisans tamamlamışlardır) ve daha az bu geleneğe bağlı olmakla birlikte Eğitim Enstitülü öğretmenlerin de örgütlenmeye daha yatkın olduğu görülmektedir. Fen-Edebiyat Fakülteleri ve diğer okullardan mezun olanların yeterli öğretmenlik donanımına sahip olmadan öğretmen yapılmaları da onların bir meslek örgütü olan sendikalara uzak durmalarını yeterince açıklayabilir.

Sendikal etkinliklerinden dolayı ceza alan öğretmenlerin %65,6'sı Eğitim-Sen'e, %16,4'ü ise Türk Eğitim-Sen'e üyedir. Ceza alan öğretmenlerin oldukça yüksek oranda Eğitim-Sen'de yer alması anlamlıdır. Çünkü, Eğitim-Sen Türkiye'deki öğretmen örgütlenmesine önderlik eden geleneği ve kadroları içinde barındırmaktadır. TÖS, TÖB-DER, EĞİT-DER, EĞİTİM-İŞ, EĞİT-SEN geleneği ve birikimi sonuçta EĞİTİM-SEN'de içselleşmiş durumdadır. TÖS'den Eğitim-Sen'e süren örgütlenme mücadelesi işten atmalar, sürgünler, hapisane ve çeşitli disiplin suçlarıyla hep bastırılmaya çalışılmıştır (EĞİTİM-SEN, 1996; Sarıhan, 1998: 245). Bu mücadele sonucunda sendika kurmanın yasal zemini hazırlandıktan ve belli kazanımlar elde edildikten sonra Türk Eğitim-Sen kurulmuştur. Dolayısıyla yaptırımlarla karşılaşma riskleri de doğal olarak azalmıştır.

Öğretmenlerin %33,2'si üye oldukları sendikanın tüzüğünü bile okumamışken %30,2'si de son bir ay içinde ders kitabı dışında hiçbir kitap okumamıştır. Bu bulgular genelde okumayan bir toplum olduğumuz bulgusuyla örtüşmektedir (Özen, 1998: 572-585). Öğretmenlerin en önemli görevlerinden bir tanesini toplumu aydınlatmak ve uyandırmaktır. Ancak kendisi okumayan bir öğretmenin topluma öncülük yapamayacağı açıktır.

Hiçbir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin %79,7'sinin yine hiçbir sendikaya üye olmak istemediği ortaya çıkmıştır. Bu durum oldukça dikkat çekicidir. Öğretmenlerin yukarıda da değindiğimiz gibi, özellikle 12 Eylül 1980 sonrası depolitizasyon ortamında yetişmesi örgütlenme korkusunu beslemiş olabilir. Çünkü 12 Eylül sonrası, sendika yöneticileri kendi çıkarlarını düşünen, sürekli kavga eden kişiler olarak gösterilmiştir (Altunya, 1996, Işıklı, 1994: 17). Nitekim, araştırmamızda sendikalara üye olmama nedenlerinin başında "sendikaların kişisel çıkarlar için kullanılmasının" ve "geçmişteki sendikal etkinliklerdeki yanlışların" geldiği ortaya çıkmıştır.

Grev ve vizite eylemi gibi sendikal etkinliklere, Eğitim-Senli öğretmenlerin dışındaki Türk Eğitim-Senli ve sendikasız öğretmenler oldukça uzak durmaktadırlar. Nitekim memur sendikaları yasasının çıkarılış sürecinde de bu tür eylemler iktidarca yasaya ko-

nulmamış ve bu durum Eğitim-Sen tarafından protesto edilirken, Türk Eğitim-Sen grev hakkını içermeyen sendika yasasını desteklemiştir (Özbucak, 1997: 67; Türk Eğitim-Sen, 2001). Grev ve viziteye çıkma gibi eylemler mevcut yasalara göre suç sayıldığı için de öğretmenler olası yaptırımlardan çekiniyor olabilirler. Bu nedenle öğretmenler imza kampanyası, kokart takma gibi daha az riskli eylem biçimlerini desteklemektedirler.

Sonuçlar ve Öneriler

Ülkemizde öğretmenlerin örgütlenmesi oldukça zorlu, zahmetli bir süreçten geçmiştir. Bugün öğretmenler sendika ve dernek kurabilmekteler. Ancak öğretmenlerin örgütlenme konusunda hala büyük sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu hala sendikalara üye değildir. Özellikle kadın öğretmenler, genç öğretmenler, Eğitim Fakültesi ve Fen- Edebiyat ve İlahiyat Fakültelerinden mezun öğretmenler arasında hiçbir sendikaya üye olmayanların oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Öğretmenler, sendikal etkinliklerinden dolayı disiplin cezaları almaktadır. Sendikalı öğretmenler, sendika tüzüğünü okumamaktadırlar. Sendikalı ve sendikasız öğretmenler arasında kitap okumayanların oranı %30,2'dir. Hiçbir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin %58,1'i sendikalara üye olmayı düşünmemektedirler. Tüm bu sorunlar, sendikalaşmanın önündeki ciddi engeller olmakla birlikte çözümsüz de değildir.

Bu çalışmada öğretmenlerin sendikalara üye olma durumlarını etkileyen etmenler ortaya çıkarılmaya çalışıldı. Elde edilen verilerin ışığında şu öneriler getirilebilir:

- Öncelikle sendikalar ve diğer kitle örgütleri, örgütlenmenin bir hak ve zorunluluk olduğu düşüncesini her tür kitle iletişim araçlarından yararlanarak yaymalıdır.
- Öğretmen sendikaları, sendikalara üye olmayı özendirecek önlemler almalıdırlar. Örneğin karar organlarına kadınların seçilmesi için kadın kotası koyabilir. Kadın öğretmenlerin sorunları araştırılarak somut öneriler getirilebilir.
- Sendikalar, öğretmenlerin kendilerini yetiştirmeleri için çeşitli kurs ve seminerler düzenleyebilirler. Kitap, gazete ve dergi okumalarını teşvik etmek için müfettişlerin denetimlerde öğretmenlerin bu yönlerinin de değerlendirilmesini isteyebilirler.

- Sendikalara üye olmak isteyen öğretmenlere sendikanın amaçları ve ilkeleri açıkça anlatılmalı tüzüğü okutulmalıdır.
- Sendikal etkinliklerden dolayı verilen cezalar af edilmeli ve yeni cezalar verilmemelidir.
- Sendikalar, yönetimlerinin demokratik kurallar çerçevesinde değiştiğine öğretmenleri inandırmak için katılımcı ve açık bir yönetim şeklini benimsemelidirler.

Kaynakça

- Aksoy, Muammer (1975). Devrimci Öğretmenin Kıyımı ve Mücadelesi I. Ankara: Sevinç Matbaası,
- Altunya, Niyazi. (1996). Eğitim-İş Deneyimi. Ankara: Ürün yayınları.
 -----(1998). “Öğretmen Örgütlenmesi”. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi (C: 2, s479-483). İstanbul: Numune Matbaacılık.
- Balcı, Esergül. (1993). Türkiye’ de Eğitim Politikaları ve Siyasi Parti Örgütleri. Ankara: Onlar Ajans Matbaacılık Ltd.
- Başaran, İ. Ethem (1992). Eğitime Giriş. Ankara: Feryal Matbaası.
- Baykurt, Fakir. (2000). Bir TÖS Vardı. İstanbul: Papirüs yayınevi
- Çağlayan, Handan. (1994). “Kadın İşçilerin Sendikal ve Demokratik Katılımı” Alparslan Işıklı (Ed.), **Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi** içinde (s.307-345). Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane basımevi.
- EĞİTİM-SEN. (2003). **Kurum İdari Kurulu Raporu**. Ankara: Eğitim-Sen Yayını.
- EĞİTİM-SEN. (2001) **Eğitimde Acı Tablo**. Ankara: Eğitim-Sen yayını.
- EĞİTİM-SEN (1996). **Eğitim Emekçilerine Yapılan Baskı, Şiddet Ceza Uygulamaları Raporu....**, Ankara: Eğitim Emekçileri Sendikası Yayını.
- Erdem, Ali, R. (1996). **İlkokul Öğretmenlerinin ve Yöneticilerinin Eğitim Sendikalarından Beklentileri**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, İrfan.; Alemdar, Korkmaz..(1990). **İletişim ve Toplum**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ergün, Doğan..(1987). **Sosyoloji ve Eğitim**. Ankara: V Yayınları.
- Ferhat, Özen (1998). “Türkiye’de Okuma Alışkanlığı ve Öğretmenin Sorumluluğu” **Demokratik Eğitim Kurultayı** içinde (s.571-585). Ankara: Eğitim-Sen Yayını.
- Geniş, Arif. (1994). “12 Eylül 1980 Sonrasında Demokrasi ve Sendikal Hareket”. Alparslan Işıklı (Ed.), **Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi** içinde (s.261-305). Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane basımevi.

- Gerşil, Gülşen. (1997). **Türkiye’de Memur Sendikacılığı Uluslar Arası Normlar ve Avrupa Birliği Ülkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi**.Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gök, Fatma.; Okçabol, Rıfat.(1998). **Öğretmen Profili Araştırma Raporu**. Ankara: Eğitim-Sen Yayını.
- Güneş, Muharrem; Güneş, Hasan. (2003). **Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ilgaz, Deniz.(1999). “Köy Enstitüleri”. Fatma Gök (Ed.). 75 Yılda Eğitim içinde (s.311-344). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Işık, Yüksel. (1995). **Sendikal Bürokrasi ve Çözüm Önerileri**. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Işıklı, Alparslan. (1994). “Sendikacılık Kavramının Gelişimi Açısından Türkiye İşçi Hareketinin Özgün Yanları”. Alparslan Işıklı (Ed.),**Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi** içinde (s.261-305). Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane basımevi.
- Kaya, Yahya. K. (1993). **İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış**, Ankara: Set Ofset Matbaacılık.
- Kızılcılık, Sezgin.(2002). “Kapitalizmin Diasporası Olarak Küreselleşme”. **Eğitim Araştırmaları**. 6, 12-29
- Koç, Yıldırım. (1992). **Memurlar ve Sendikalaşma**. Ankara: Eğitim-İş Yayınları. No: 8
- Özbucak, Coşkun.(1997).“Kamu Görevlileri Sendikaları Kanun Tasarısı’nın Eleştirisi”.**Eğitim ve Yaşam**. 2(5), 67-70.
- Okçabol, Rıfat.(2000). **Eğitim Fakültelerinin Derdi Belli YÖK’ün Derdi Ne**. Ankara: Eğitim-Sen Yayını.
- Sarıhan, Ayhan.(1998). “Eğitim Çalışanlarının Örgütlenme Hakkı ve Mücadelesi”. **Devrimci Cumhuriyetin Eğitim Politikaları** içinde (s.267-270). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Sarpkaya, Ruhi. (2003). “Atatürk’ün Eğitim Politikasının Kaynakları ve Temel İlkeleri”. **Eğitim ve Bilim**.28 (126),3-9
- Tanilli, Servet.(1996). **Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz**. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tanör, Bülent. (1995). “Siyasal Tarih”. Sina Akşin (Ed), **Türkiye tarihi 5 çağdaş Türkiye** içinde (s.23-155). İstanbul Cem Yayınevi.
- TÜRK EĞİTİM-SEN.(2001). **Çağrı**. Ankara: Türk Eğitim-Sen Yayını.
- Türkoğlu, Hülya. (1999). **Kadın Öğretmenler ve Sendikal Katılım**. **Eğitim-Sen Örneği**.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.